

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRK BANKACILIK TARİHİ

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
TÜRK BANKACILIK TARİHİ

PROF. DR. HAYDAR KAZGAN

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRK BANKACILIK TARİHİ

Prof. Dr. Haydar Kazgan

Genel Yayın Numarası: 442
ISBN: 978-625-97484-1-2

1. Basım, Şubat 2025
EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti. ©2025
Efil©2025

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.
Sertifika No: 45550

Genel Yayın Yönetmeni: Serenay Dıraz
Grafik Tasarım: Ferhat Önder

Baskı ve Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret Anonim Şirketi Beytepe Köy Yolu No.3
Bilkent, Çankaya/Ankara
Telefon: 0312 266 44 10
Sertifika Nu.: 46519

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak Ata Apartmanı
No: 9/7 06670 Çankaya/Ankara Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 530 108 99 76 Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

[instagram.com/efilyayinevi](https://www.instagram.com/efilyayinevi)

twitter.com/efilyayinevi

*Bir zamanlar hocalarım, daha sonra meslektaşlarım olan
Prof. Dr. Zeyyat Hatipođlu ve Prof. Dr. Besim Üstünel'e*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
Osmanlı İmparatorluğu'nda Gerileme Sebebi Olarak Bankacılıktaki Gecikme	11
Osmanlı'da İlk Banka: Banque de Constantinople	23
Yeni Banka Modeli Arayışları	31
Ottoman Bank'a Tepkiler	39
Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu	45
Banque de Turquie ve Union Financiere.....	52
Union-Financiere'nin Kuruluşu	59
Kaimeler ve Bozuk Paralar Sorunu.....	67
Osmanlı Devleti'nin "Merkez Bankası" İhtiyacı	73
Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu ve İlk Yılları	78
Osmanlı Bankası'nın İlk Büyük İş: Dış İstikraz.....	83
Societe Generale de l'Empire Ottoman	87
The Ottoman Financial Association	93
Geciken Tarımsal Kredi Kurumları	104
Yeni Bir Banka: Credit Generale Ottoman.....	108
Galata'da Borsanın Kuruluşu	114
Galata'da Üç Yeni Banka	119
Altyapı ve Tarımın Finansmanında Bankalar.....	125
Menafi Sandıklarından Ziraat Bankası'na	135
Osmanlı İmparatorluğu ve Milli Bankacılık.....	141
Ziraat Bankası ve Gelişmekte Olan Osmanlı Merkantilizmi	163
Credit Lyonnais	172
Selanik Bankası.....	175
Alman Bankaları	183
Osmanlı'da Bankacılık Eğitimi	188
Osmanlı İmparatorluğu ve Faiz Uygulamaları	193
İttihat-Terakki Bankacılığı ve İtibarı Milli Bankası.....	199
Mücadele Döneminde İstanbul'da Bankalar.....	209
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e.....	214
SONUÇ	223
Ekler	225

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğunda bankacılığın gelişmesi ve Avrupa finans kapitali ile ilişkileri konusunda yapılmış ilk çalışma olan bu kitap; konuların önemi bakımından yazarının fizik gücünün yetersizliği dolayısıyla eksiklikler ve boşluklar içermektedir. Gerçekte Türkiye’de ve özellikle Avrupa’nın bazı ülkelerinde bulunan kitaplar ve benzer kaynaklar, Osmanlı Devleti’ni de içine alan finans dünyasının özellikle 19. asırdaki gelişmesini çok daha kapsamlı ve net bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesinde büyük yarar sağlayabilir. Fakat bunlara erişmek için maddi güç yanında fiziksel güç de gerekmektedir ki o da maalesef bende yoktu. Bu sebeple gerek Türkiye’de ve gerek diğer ülkelerdeki kaynaklara ulaşmak için çok zorluk çektim. Ulaştığım kaynakların birçoğuna da özellikle gözlerimde beliren okuma yetersizliği ile bana gerekli bilgileri pek sağlamadı. Ama yine de bilinmeyi ve yazılmayanı ortaya koyduğumu sanıyorum. Bu da “Finans Dünyası” yayınlarının başında bulunan Şeref Özgendi, Serpil Teoman ve diğer bütün çalışanların destek ve yardımları sayesinde oldu. Hepsine şükranlarımı sunar ve bu başarıma ortak olduklarını okuyuculara arz etmek isterim.

Bu çalışmayı sürdürürken anlatılan dönemlere ilişkin hiçbir görüntü malzemesi olmadığı için o devrelere ait siyasi ve iktisadi çeşitli evraklarla kitaba görsellik katmaya çalıştık. Bugün bile faaliyetlerini sürdüren çoğu işletme gibi vesika saklama alışkanlığımız olmadığı için, kitaptaki görsel zenginlik, konu ile bütünlük sağlayamadı. Ama yine de bir döneme ait enteresan bulacağınızı umduğum ve bin bir zorlukla yurt içi ve yurt dışından toplayabildiğim malzemeyle kitabı toparlamaya çalıştım.

Prof. Dr. Haydar Kazgan

İstanbul, Kasım 1997

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda Gerileme Sebebi Olarak Bankacılıktaki Gecikme

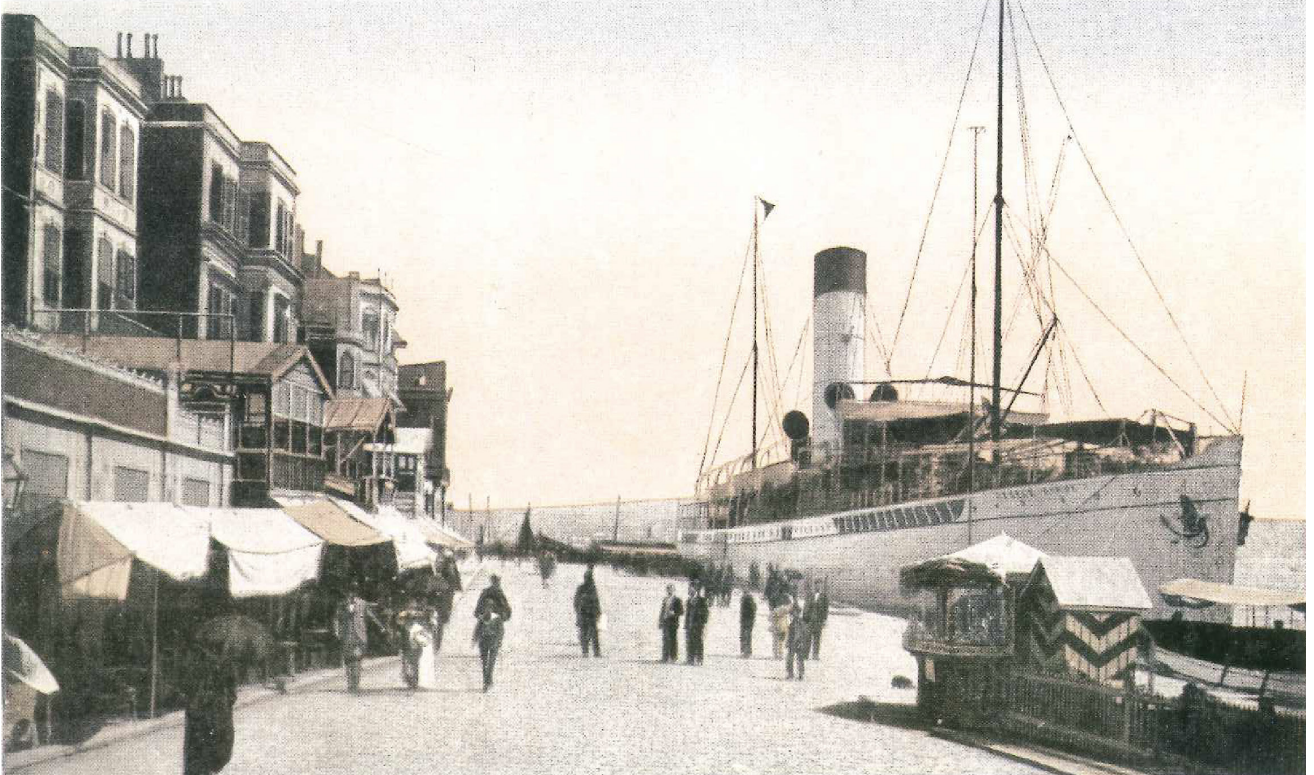
Gerileme sebeplerinin genel yorumu

Bu bahsi yazmadan evvel ortaokul ve liselerde okutulan tarih kitapları ile yüksek eğitim kurumları ders kitapları ile şimdiye kadar yazılmış olup herkesçe bilinen Osmanlı tarihi ile ilgili önemli eserleri ve nihayet son yıllarda ilim adamlarımız tarafından yazılan Osmanlı Tarihi ile ilgili kitap ve makalelerin elime geçenlerini büyük bir sabırla gözden geçirdim. Bunların hemen hemen tümünde Karlofça Antlaşması ile ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin gerileme, çöküş ve bir bakıma geri kalmışlık sürecinin başlıca sebepleri içinde ekonomik sebepler, nendendir bilinmez, belki de Marksist yorum yapmaktan çekinmek için, hep göz ardı

edilmiştir. Oysa Karlofça Antlaşması'nın sebep olduğu askeri yenilginin başlıca sebebi teknolojik üstünlüğü rakiplerine kaptırmış olan Osmanlı Devleti'nin para yaratma gücünü rakipleri kadar arttıracak bir banka sistemine kavuşmamış olmasıdır. Bilindiği gibi Karlofça Antlaşmasına sebep olan savaşta yenilginin görünür sebebi düşmanın silah üstünlüğüdür. Düşman ordusundaki piyade tüfekleri ve toplar seri olarak fabrika düzeninde imal edilen silahlar iken Osmanlı ordusundaki aynı silah ve toplar artisanal bir düzenleme ile imal edilmişti ve gerek tüfeklere ve gerek toplara mermi ve barut ayrı ayrı konup ateşlenmekte idi. Yağmur yağınca askerin koynunda taşıdığı barut torbası ıslanıyor ve kullanılmaz hale geliyordu, oysa düşmanın tüfek mermisini su içinde bıraksanız dahi nem bile kapmıyordu. Peki bununla banka ve bankacılığın ne işi ne ilgisi vardı? İşte bu anlaşılmamıştı. Ve belki de bugün dahi bu anlaşılmazlık sürüp gidiyor.

Osmanlı Devleti'nin mali yapısı, sistemi Karlofça savaşı arifesinde altın, gümüş ve bakır paraların birlikte oluşturdukları ve zaman zaman bunlar arasındaki metal nispi fiyatlarının değişmesi ile ortaya çıkan ve piyasaları altüst eden değer farklılaşmaları, devlet gücüyle bir müddet için de olsa iç pazarlarda çıkan kargaşayı önlemeye yetiyordu. Özellikle artık savaş araç ve gereçleri dahil, buğdaya kadar birçok malı ithal etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti, dış ülkelere giden altın stokunun içerde para darlığı yaratmaması için altın sikkelerin ve hatta gümüş paraların ayar ve ağırlığını düşürüyordu. Gerçekte bu tür operasyon bir yönden de devlete varidat sağlıyordu ama iç ve dış ticareti de allak bullak ediyordu. Zira 18. asır boyunca Osmanlı Devleti ordu başta olmak üzere bütün devlet kurumlarının ihtiyaçlarının çoğunu ithal ettiği gibi özellikle deniz ulaştırmasına açık kent ve kasabalarında ve hatta köylerinde yabancı malların sergilendiği çarşılar yanında semt pazarları ithal malları ile dolup taşıyordu.

Altının, gümüşün ve hatta çuvaldara doldurularak dış ülkelere götürülen bakır paraların yerini doldurmak için devlet zaman zaman çok güç durumlara giriyor ve tarihte görülmemiş hukuk dışı olaylara başvurmak zorunda kalıyordu. Bilindiği gibi, Osmanlı tarihinde özellikle para ve iktisadi konularda her nedense devlet ile halk ayırımı yapılmamıştır. Zira “Önemli olan devletin yaşamasıdır”, denmiş ve bunun için de devletin iktisadi durumu daima öncelik kazanmıştır. Şöyle ki, devlet hazinesinin açıkları örneğin dış ticaret açıkları, tediye açıkları yanında daima önceliğini korumuştur. Bu sebeple devlet kendi gelir giderini dengelemek için zaman zaman ekonominin dengelerini altüst etmiştir. Para sıkıntısı çeken devlet altın ve gümüş paraların ayar ve ağırlığını düşürmek yanında hukuk düzenini altüst eden ve hatta ekonomisinin çağdaşlaşmasını önleyecek hukuk dışı tedbirlere başvurmuştur. Örneğin; son yıllarda büyük servetler yapan kişiler saptanarak yakalanıyor ve bir “hıyanet-i vataniye” suçu uydurularak idam edilip, şeriata uygun olarak da vatana ihanet eden bu kişinin malları tamamen devlete kalıyordu. Bu tür olaylar ise servetlerin gizli kalmasını ve ekonomiye faydalı hale gelmesini önliyordu. Bütün bu olaylar olup biterken, Avrupa’daki gelişmeyi görüp anlayan bazı kimseler ortaya çıkmışsa da başta padişahlar damatları ve saray dalkavuşu birtakım kişiler her türlü yenileşme ve değişmeden bahsedeneri hemen sindiriyorlardı. O kadar ki Avrupa’da ta 11. asırda bankalardan, bankerlerden ve bunların yaptıkları işler ile bütün bankacılık tekniklerinden bahseden eserler yazılıp basıldığı halde, banka kelimesinin devlet ricali ve Padişahlar için günlük kullanılan bir kelime haline gelmesi için Abdülmecit ve kızları damatları ile Reşit, Fuat ve Ali Paşalara kadar gelmek gerekecektir.

